

***The Empire of the Ants* - en novell av H.G. Wells från 1905**

ANDERS N. NILSSON

Efter att tidigare för Skörvnöpparns läsare ha presenterat klassiska noveller med entomologisk anknytning av litterära giganter som Edgar Allan Poe och Arthur Conan Doyle har turen nu kommit till engelsmannen Henry George (H.G.) Wells (1866–1946). Wells studerade zoologi i London under Thomas Henry Huxley och hans doktorsavhandling hade titeln *The Quality of Illusion in the Continuity of the Individual Life in the Higher Metazoa with Particular Reference to the Species Homo sapiens*. En lite svårtolkad titel kan man tycka, och det är inte heller den som gjort honom odödlig. Efter att ha varit verksam som lärare gled han över till att bli författare på heltid vilket resulterade i ett hundratal böcker, varav 56 romaner. Bland hans tidigare produktion återfinns flera av SF-genrens verkliga klassiker som *Tidsmaskinen*, *Världarnas krig* och *Den första färden till månen*.

Wells räknas även vid sidan av Kipling som en av dem som utvecklade novellskrivandets konst i England och han lär ha gett ut 87 noveller av vilka många någon gång tryckts även i svensk översättning. Tre av hans noveller har en titel med tydlig entomologisk koppling och jag tänker då på: *The Moth* från 1895, *The Valley of the Spiders* från 1903 och *The Empire of the Ants* från 1905. Jag ämnar här behandla endast den sistnämnda, som i original trycktes i *The Strand Magazine* för att sex år senare ingå i samlingen *The Country of the Blind and Other Stories*. En samling som i bantad form gavs ut i svensk översättning 1952. Novellen heter på svenska *Myrväldet*, och den uppges även ligga till grund för insektsskräckfilmen *Empire of the Ants* från

1977 i regi av Bert I. Gordon, i Sverige även marknadsförd som *Massornas krig*.

Myrväldet i sammandrag

Novellen utspelar sig på den portugisiska kanonbåten Benjamin Constant på väg upp för Amazonfloden i Brasilien. Kapten Gerilleau har fått order om att bege sig uppåt floden för att där hjälpa innevånarna på orten Badama i kampen mot några besvärliga myror. Han tar uppdraget närmast som en förolämpning och misstänker att myndigheterna driver med honom. Hela tiden frågar han sig uppgivet vad hans kanonbåt ska kunna göra mot myror? Med sig på båten har han den engelske ingenjören Holroyd, som intar en mer rationellt

Porträtt av H.G. Wells som ung, kanske ungefär vid den ålder då han skrev *The Empire of the Ants*.

undersökande attityd gentemot fenomenet med det nya slaget av myror. Novellens berättare är en engelsk vän till Holroyd som återger den historia han fått berättad för sig. Värmen och flugorna tar dock hårt på Holroyd som även blir modlös av insikten om att det på jorden finns vida landområden helt utanför mänsklig kontroll: ”Han var ung, det var första gången han såg något av tropikerna, han kom raka vägen från England, där man med hjälp av häckar och diken och torrläggning har bragt naturen till fullständig underkastelse, och nu hade han plötsligt upptäckt människans obetydlighet” (Wells 1952:51).

Rapporterna om myrornas framfart blir tätare och mer detaljerade ju mer de närmar sig målet. Benämningen ”saüba” hörs allt oftare på myrorna, vilket är lite missledande då det egentligen är den brasilianska benämningen på bladskäarmyror i släktet *Atta*. Av beskrivningarna att döma har vi i novellen mer sannolikt att göra med myror

En svärm av svarta myror kom rusande ut ur kläderna, och da Cunha tog mycket snabbt ett steg tillbaka och stampade två eller tre gånger i däck.

inom underfamiljen Dorylinae, typ vandringsmyror som släktet *Eciton* (Brady m fl 2014). Myror av denna typ kännetecknas av sitt nomadiserande liv med individrika rovlevande kolonier som skickar ut hela arméer av myror för att samla in rov (Adlerz 1913, s. 158 f.). Det ovanliga med novellens myror är att de stannar kvar på den erövrade platsen istället för att vandra iväg på nya plundringståg och dessutom är kapabla att döda sina byten med gift. Det kan även tilläggas att släktet *Dinoponera* med världens största myror, över tre cm långa, förekommer endast i Sydamerika (totalt åtta arter enligt Lenhart m fl 2013). Myrorna i novellen har helt klart hämtat drag från flera olika typer av myror och även försetts med helt fiktiva egenskaper. Men då Wells var en hängiven anhängare av Darwin är det nog underförstått att hans nya myror utvecklats från några mer normala myror under evolutionens gång.

Kanonbåtens första kontakt med myrorna äger rum när de bordar en båt med två döda män ombord. Kaptenen tvingar sin löjtnant att kliva ombord på den fritt drivande båten där han blir biten av myrorna, vilket medför hans död. Det slutar med att den främmande båten bränns med myror och allt. Holroyd och kaptenen har innan detta sker observerat att myrorna är ovanligt stora och kännetecknas av organiserade formationer som kommenderas av ledare, nästan som mänskliga arméer, eller som berättaren återger vad Holroyd sagt honom:

Han säger, att de var större än några myror han någonsin har sett, och att de var svarta och rörde sig med en fast målmedvetenhet, som var mycket olika den vanliga myrans mekaniska virrighet. Ungefär en på tjugo var mycket större än sina gelikar och hade osedvanligt kraftigt huvud. De påminde honom strax om de ledarmyror, som påstås härskas över bladmyrorna (Wells 1952:62).

Väl framme i Badama kan de bara konstatera att alla människor lämnat platsen eller dött, och att stora myror betraktar dem från kajen. I sin vanmakt låter kaptenen skjuta av sin kanon två gånger mot olika byggnader i staden. Därefter återvänder båten samma väg som den kommit. I novellens fjärde och sista kapitel har Holroyd återvänt till England där han agiterar för att myndigheterna måste agera snabbt för att stoppa den nya rasen av intelligenta myror innan de besätter hela Jorden. Enligt tillgängliga rapporter har de redan utvidgat sitt territorium avsevärt i Brasilien och Holroyd förutspår att de kommer att nå Europa ”år 1950 eller 1960”.

Två olika varianter av slut

När jag jämförde Margareta Åstrands svenska översättning av novellen med originalet såg jag en del skillnader, bland annat i textens avslutning. Det visade sig då att Wells gjort en del förändringar i texten inför samlingen som gavs ut 1911 jämfört med den första tryckningen från 1905. Novellens slut har ursprungligen följande lydelse:

Suppose they go on spreading! Suppose they come down the river to the sea and send off an expedition in the hold of some eastward-travelling ship! What could one do?

There are moments when I am almost disposed to agree with Holroyd and believe that he has seen the beginning of one of the most stupendous dangers that have ever threatened our race.

Men i den senare versionen från 1911 har Wells ändrat slutet till en mer detaljerad profetia, och det är helt klart denna bearbetade version som Åstrand utgått från i sin översättning:

By 1911 or thereabouts, if they go on as they are going, they ought to strike the Capuarana Extension Railway, and force themselves upon the attention of the European capitalist.

By 1920 they will be half-way down the Amazon. I fix 1950 or '60 at the latest for the discovery of Europe.

Att Wells här använder sig av order ”discovery”, av Åstrand översatt till ”upptäckten”, gör att man kan dra en parallell till den vita rasens upptäckter av främmande kontinenter som Amerika eller Australien. Men nu är det den nya sortens intelligenta myror som utgör den vita rasens övermän.

Imperiernas förgänglighet

Den brittiske litteraturvetaren Patrick Parrinder knyter i sitt kapitel *The Fall of Empires* an Wells myrnovell till hans intresse för imperiers uppgång och fall liksom hur evolutionen kan medföra att förhållandet mellan olika arter förskjuts med tiden (Parrinder 1995: 75 f.). Novellen kan på detta sätt kopplas ihop med romanen *Världarnas krig* där marsvarelserna erövrar Jorden med hjälp av sin överlägsna vapentechnik. För myrornas del är det utvecklingen av deras intelligens som gör att de plötsligt visar sig vara överlägsna människorna i kampen för tillvaron. När Holroyd formulerar sina farhågor är det just detta han sätter fingret på:

Under några tusen år hade människorna höjt sig från barbari till ett civilisationsstadium, som kom dem att känna sig som framtidens behärskare och jordens herrar! Men vad fanns det som hindrade att även myrorna utvecklades? De myror man visste någonting om bodde i små samhällen på några tusental individer och företog inga ordnade angrepp mot den stora omvärlden. Men de hade ett språk, de hade ett förnuft! (Wells 1952:58).

Intelligens och vildhet i förening

Wells novell ligger även till grund för en längre essay av den brittiska idéhistorikern Charlotte Sleigh, vars doktorsavhandling från 1999 behandlade mer kulturella aspekter på den moderna entomologins

framväxt under 1800-talet. Hon beskriver i den aktuella essayen hur den tropiska entomologins framväxt var nödvändig för att säkra de vitas framgångar i kolonierna såväl när det gäller deras egen hälsa som jordbruk. Kampen mot insekterna beskrevs ofta i militära termer och handlade ytterst om imperiets överlevnad, och det är mot denna bakgrund Sleigh ger sig i kast med Wells novell. Hon visar hur man i framställningar av koloniernas insekter betonade deras astronomiska antal och ofta groteska storlek, vilket gjorde dem än mer skrämmande. Det skrämmande med just myrorna var även att deras samhällen uppvisade komplexa beteenden utan koppling till mänsklig intelligens.

Med paralleller dragna till Joseph Conrads texter visar Charlotte Sleigh hur Holroyds ångest inför sin utsatta ställning i ett grönt hav av fiendskap får honom att ifrågasätta vem som verkligen styr över området. Frågan omfattar enligt Sleigh såväl naturen som de infödda människorna i en slags organisk förening: "The sensations of being isolated, outnumbered and overwhelmed were the discomfiting symptoms of self-reflection in the empire of the ants" (Sleight 2001:50).

Trots att myrorna varken sprider sjukdomar eller hör till jordbrukets värsta fiender är det just dom som Wells nyttjar sig av för att projicera rädslor förbundna med det koloniala projektet. I Charlotte Sleights ögon utgår här Wells från en psykologisk paradox i enlighet med vilken myrorna kan sägas förena i samma organism vildarnas grymhet med den vita rasens sociala ordning: "the society of the ants represented a savage order" (Sleight 2001:64).

Filmen

Vid en ytlig anblick förefaller filmen *Empire of the Ants* från 1977, baserad på ett manuskript av regissören Bert I. Gordon och Jack Turley, berätta en helt annan historia än den novell den uttryckligen sägs bygga på. För det första utspelar sig filmen i Florida och inte i Amazonas och tiden är 1970-tal och inte sekelskifte. Filmens myror är flera meter långa på grund av att de utsatts för radioaktiv strålning och istället för att fördriva människorna har de förslavat dem. Även om filmens slut är öppet för tolkningar så förefaller det som om människorna lyckas frigöra sig från slaveriet och ta kål på sina förväxta plågoandar. Något skifte på

världens tron är alltså knappast aktuellt och människans globala överhöghet är inte hotad.

Filmen inleds med en kortfattad information om myror där det framhävs att de nästan är lika intelligenta som människor och kommunicerar med hjälp av feromoner, vilka förklaras vara en ”mind-bending substance” som kännetecknas av en obligatorisk respons. Därpå får vi bevittna en visning av ett havsnära område under påstådd utveckling där ett bluffföretag försöker lura på hugade spekulanter värdelösa tomter för dyra pengar. Många av deltagarna är bara ute efter en gratis utflykt och de enskilda deltagarna förefaller nästan alla egotrippade och svekfulla på olika sätt. ”Most people are dishonest”, som någon säger. De anfalls av jättemyror varvid några av människorna dödas och en grupp lyckas fly längs en flodarm i en roddbåt. De överlevande styrs av myrorna mot en liten farm där den lokale sheriffen hämtar upp dem och kör dem till den närliggande staden. Även om de där bemöts vänligt så hindras de ifrån att sätta sig i förbindelse med omvärlden. När de försöker fly i en stulen bil tas de fast av polisen som leder dem till ett sockerbruk. Det visar sig att myrorna där får ta för sig fritt av sockret samtidigt som deras drottning ger varje människa en feromondos, som gör att de underordnar sig myrorna och arbetar för deras väl i minst en vecka i stöten. En av männen i gruppen skadar drottningen med en lysrakett varvid hennes makt bryts. Hon skjuts sen till döds av sheriffen samtidigt som en annan av männen med hjälp av en tankbil tänder eld på anläggningen varvid myrorna till synes förtärs av elden. Gruppens fyra överlevande flyr därefter i en motorbåt på floden.

Det saknas inte ytliga likheter med novellen och exempel på detta är förekomsten av en kapten, att en båt med myror i bränns upp och att ett sockerbruk förstörs. Men kanske är det på det idémässiga planet vi hittar de stora

likheterna. Jag tänker här främst på att myrornas intelligens framställs som överlägsen människornas i och med att feromonerna styr individerna på ett sätt som inte kan ifrågasättas. Drottningen som central ledning kan därmed styra hela samhället mot det gemensamma bästa, medan människornas fria vilja gör att var och en främst tänker på sitt eget bästa och inte är främmande för att föra sina medmänniskor bakom ljuset.

Illusionen av jättemyror skapas i filmen på två olika sätt. När myrorna är på lite avstånd från människorna är det riktiga myror som filmats och projicerats i förstoring över den normala bilden. Men när de har närkontakt med människorna är det rörliga modeller av jättemyror som används. Då modellerna och de riktiga myrorna inte är helt lika varandra uppstår här en lustig effekt. Dessutom avger myrorna ett knäppande läte när de betraktar människorna och man har då även klippt in korta

Aktrisen Joan Collins i rollen som markspekulanten Marilyn Fryser angrips av de i filmen använda rörliga myrmodellerna.

sekvenser filmade med en speciell lins som ger illusionen av ett facettöga.

Det kan slutligen tilläggas att Lindsay West författat en roman på basis av filmens manuskript, vilken släpptes samtidigt som filmen som en del av marknadsföringen. Vi har då en novell, en film och en roman med samma titel, som med lite god vilja kan ses som tre olika adaptationer av samma berättelse. Frågan är då bara i vilken ordning de bör konsumeras för att resultera i en optimal upplevelse?

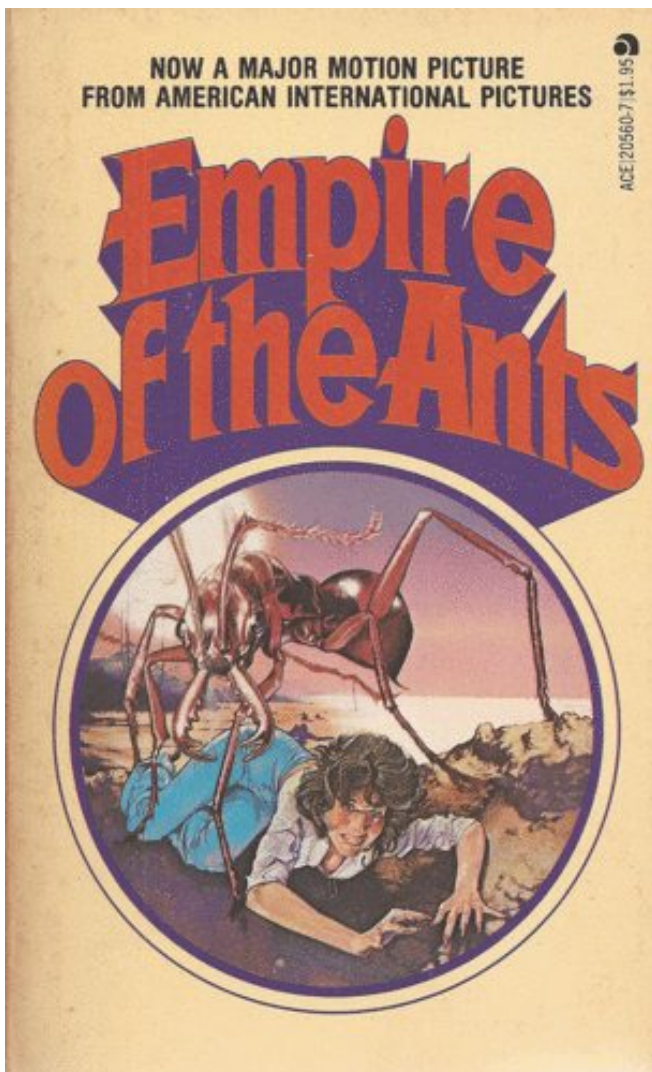
Källor

- Adlerz, Gottfrid, 1913: *Myrornas liv*. Stockholm: Aktiebolaget Ljus.
- Brady, Seán G., Brian L. Fisher, Ted R. Schultz & Philip S. Ward, 2014: The rise of army ants and their relatives: diversification of specialized

- predatory doryline ants. *BMC Evolutionary Biology* 14(93):1-14.
- Gordon, Bert I. 2004(1977): *Empire of the ants*, DVD, MGM Midnite Movies, 4006856.
- Holmberg, John-Henri, 2006: Förord, s. 7-26, i: Wells, H.G. *I avgrunden och andra noveller*. Umeå: Bokförlaget h:ström.
- Lenhart, Paul A., Shawn T. Dash & William P. Mackay, 2013: A revision of the giant Amazonian ants of the genus *Dinoponera* (Hymenoptera, Formicidae). *Journal of Hymenoptera Research* 31:119-164.
- Michael, 2015: The complete short fiction of H.G. Wells, <http://www.storypilot.com/wells.html>
- Parrinder, Patrick, 1995: *Shadows of the future. H.G. Wells, science fiction, and prophecy*. Syracuse NY: Syracuse University Press.
- Sleigh, Charlotte, 2001: Empire of the ants. H.G. Wells and tropical entomology. *Science as Culture* 10(1):33-71.
- Smith, Don G. 2002: *H.G. Wells on film. The utopian nightmare*. Jefferson NC: McFarland.
- Wells, H.G. 1905: The empire of the ants. *The Strand Magazine* Vol. XXX, July to December, pp. 685-693.
- Wells, H.G. 1911: *The country of the blind and other stories*. London: Thomas Nelson and Sons.
- Wells, H.G. 1952: *De blindas rike och andra berättelser*. Stockholm: Natur och Kultur. [Myrväldet, övers. Margareta Åstrand, s. 47-73.]
- West, Lindsay, 1977: *Empire of the ants*. New York: Ace Books.

Författarens adress:

Anders Nilsson
Mullsjö 258
914 90 Nordmaling

Omslaget till Lindsay Wests roman baserad på filmens manuskript.

